

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКА АКАДЕМІЯ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА**

На правах рукопису

ТИРПАК Василь Іванович

**УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ СТВОРЕННЯ
ТА ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ
ДЛЯ ПЕРЕРОБКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ
СИРОВИНИ**

(на прикладі підприємств АПК Тернопільської області)

Спеціальність: 08.07.02 - Економіка сільського господарства
і агропромислового комплексу

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Тернопіль
1996

328.43

ЛННБ України ім.В.Стефаніка



00760774 (V)

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКА АКАДЕМІЯ НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА**

На правах рукопису

ТИРПАК Василь Іванович

**УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ СТВОРЕННЯ
ТА ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ
ДЛЯ ПЕРЕРОВКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ
СИРОВИНИ**

(на прикладі підприємств АПК Тернопільської області)

Спеціальність: 08.07.02 - Економіка сільського господарства
і агропромислового комплексу

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Тернопіль
1996

АВ 36.512

Дисертація є рукописом.

Робота виконана в Тернопільській академії народного господарства.

Науковий керівник: доктор економічних наук,
професор, членкор АПМ України,
Заслужений економіст України
Вихрущ Володимир Павлович.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Дусановський Степан Львович,
кандидат економічних наук, професор
Янків Мирон Дмитрович.

Провідна установа: Подільська державна аграрно-технічна академія.

Захист дисертації відбудеться 31 січня 1997 р. об 11 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 12.01.02 Тернопільської академії народного господарства за адресою: 282004, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11, аудиторія 1300.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільської академії народного господарства.

Автореферат розіслано 28 грудня 1996 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук,
професор



І.Д. Фаріон

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЇ

1.1. Актуальність теми дисертації. Перехід агропромислового комплексу до ринкової економіки відбувається в умовах структурної перебудови і супроводжується зниженням рівня виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, що призвело до зменшення їх споживання в розрахунку на душу населення, зростання цін, поглиблення продовольчої проблеми.

Проблема розвитку виробництва і споживання продуктів харчування є одним із актуальних і пріоритетних напрямів розвитку економічної науки і практики управління соціально-економічним розвитком країни і вимагає вироблення теоретико-методологічних і практичних положень, спрямованих на збільшення виробництва продукції сільського господарства і продуктів харчування.

Сучасний етап переходу АПК до ринкової економіки ставить на порядок денний проблему пошуку нових форм господарювання, які враховували би інтереси як виробників сільськогосподарської сировини, так і її переробників. Однією з таких форм є малі підприємства, які в країнах з ринковою економікою найрозповсюдженіші суб'єкти підприємницької діяльності.

Можливість і необхідність створення малих підприємств в АПК України для переробки сільськогосподарської сировини виникли у зв'язку з переходом на ринкові умови господарювання. Ця проблема знайшла своє відображення в економічній літературі в працях українських та зарубіжних вчених А. Авідзи, Л. Антоненка, П. Борщевського, П. Гайдучького, І. Глебова, В. Гончарова, Г. Зинченка, В. Кадієвського, А. Кириленка, М. Коденської, П. Саблука, В. Юрчишина та ін. Проте, на нашу думку, дослідження механізму створення і діяльності малих підприємств в АПК для переробки сільськогосподарської сировини в умовах ринкової економіки залишається актуальним.

Становлення ринкових відносин в АПК, розширення мас-

штабів роздержавлення і приватизації, формування інвестицій вільного підприємництва потребують розроблення наукових методів організації створення і умов забезпечення ефективного функціонування малих підприємств для переробки сільськогосподарської сировини, обґрунтування їх ролі в соціальному розвитку села.

Актуальність проблеми створення та розвитку малих підприємств в АПК для переробки сільськогосподарської сировини визначили вибір теми дисертації.

1.2. Мета та завдання дисертаційного дослідження. Метою дисертаційного дослідження є наукове обґрунтування методологічних підходів в необхідності створення і розвитку малих підприємств в АПК для переробки сільськогосподарської сировини та вироблення рекомендацій для їх ефективного функціонування в умовах ринкової економіки.

Для досягнення мети передбачено дослідження таких основних завдань:

- вивчення теоретичних і економічних передумов і діючої практики організації створення і діяльності малих підприємств в АПК для переробки сільськогосподарської сировини;

- розробка механізму вдосконалення створення і діяльності малих підприємств в АПК з врахуванням різних форм власності;

- вдосконалення організаційних форм створення малих підприємств для переробки сільськогосподарської сировини в умовах реформування власності АПК;

- встановлення рівня обсягів і динаміки виробництва сільськогосподарської сировини та продуктів харчування і на цій основі визначення тенденцій їх розвитку;

- проаналізувати стан матеріально-технічної бази підприємств, переробляючих сільськогосподарську сировину та підприємств виробничої інфраструктури;

- розроблення моделі визначення ефективності малих підприємств, переробляючих сільськогосподарську сировину з врахуванням прогностичних варіантів, а також окупності коштів засновників, вкладених в статутний фонд;

- вивчення тенденцій діяльності підсобних промислових виробництв сільськогосподарських підприємств та обґрунтування необхідності їх трансформування в малі підприємства;

- розроблення рекомендацій щодо раціонального розміщення малих підприємств з врахуванням діяльності великих та середніх з метою їх наближення до виробництва сільськогосподарської сировини і споживання продуктів харчування та скорочення втрат і транспортних затрат на їх перевезення;

- обґрунтування впливу розвитку малих підприємств в АПК на створення нових робочих місць з метою покращення використання трудових ресурсів та вирішення соціально-економічних проблем села.

1.3 Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження дисертаційної роботи є методологічні та методичні положення, принципи і правила механізму створення і діяльності малих підприємств в АПК для переробки сільськогосподарської сировини.

Об'єктом дослідження є діючі малі підприємства різних галузей і форм власності, підсобні промислові підрозділи сільськогосподарських підприємств, а також малі підприємства для переробки сільськогосподарської сировини, створені на території України, зокрема в Тернопільській області, та в зарубіжних країнах.

1.4. Теоретична і методологічна основа досліджень. В основу методології дослідження покладено діалектичний підхід до вивчення економічних явищ та процесів господарської діяльності, які передбачають всебічне виявлення закономірностей, тенденцій, взаємозв'язків і взаємозалежностей, що постійно змінюються і розвиваються; теоретичні положення соціально орієнтованої ринкової економіки; ідеї системного підходу до вивчення і розв'язання складних економічних проблем.

У процесі розробки теми дисертації використано наукові праці українських і зарубіжних вчених-економістів з проблем

розвитку агропромислового комплексу, переробки сільськогосподарської сировини і соціального розвитку села.

Вироблення практичних рекомендацій ґрунтується на законодавчих актах України, що стосуються реформування економіки і управління агропромисловим комплексом.

При аналізі тенденцій розвитку малих підприємств для переробки сільськогосподарської сировини використано інформацію Міністерства статистики та Міністерства сільського господарства і продовольства України, дані проекту Національної програми розвитку сільськогосподарського виробництва України на 1996-2005 рр., Тернопільського обласного управління статистики, Тернопільського обласного управління сільського господарства і продовольства, дані обстеження соціально-економічного стану районів області, показники річних звітів сільськогосподарських підприємств.

Використані економіко-математичні методи, методи статистичного аналізу, порівняння і узагальнення, а також експертні оцінки.

1.5. Наукова новизна дисертації. Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в теоретичному та практичному обґрунтуванні комплексу питань стосовно організаційно-економічного механізму створення та діяльності малих підприємств в агропромисловому комплексі для переробки сільськогосподарської сировини.

Наукова новизна підтверджується отриманими результатами і полягає в наступному:

- досліджено теоретичну концепцію та методологічний підхід до організації створення і діяльності малих підприємств в АПК для переробки сільськогосподарської продукції та виробництва продуктів харчування;

- визначено організаційно-економічні передумови створення малих підприємств в АПК для переробки сільськогосподарської сировини;

- розроблено показники визначення економічної ефективності діяльності малих підприємств та модель її оптимізації;

- критично оцінено потенціал матеріально-технічної бази підприємств, які переробляють сільськогосподарську сировину, сформульована необхідність та шляхи її подальшого розвитку і удосконалення;

- розроблено концептуальний підхід до формування програми раціонального розміщення малих, середніх і великих підприємств для переробки сільськогосподарської сировини на основі застосування економіко-математичного методу;

- запропоновано методику оцінки діяльності та шляхи удосконалення виробничої та соціальної інфраструктури на основі створення малих підприємств;

- обгрунтовано доцільність створення малих підприємств в АПК з метою створення додаткових робочих місць для поліпшення використання трудових ресурсів села.

1.6. Теоретичне і практичне значення роботи. Теоретичне значення результатів досліджень полягає у формуванні знань з питань удосконалення механізму організації створення і діяльності малих підприємств в АПК для переробки сільськогосподарської сировини в умовах ринкової економіки. Теоретично обгрунтовані перспективи напрямів розвитку та оцінки економічної ефективності їх функціонування.

Щодо практичної цінності результатів дослідження, то можна відзначити, що розроблений в дисертації організаційно-методичний механізм створення і діяльності малих підприємств в АПК для переробки сільськогосподарської сировини може бути використаний сільськогосподарськими підприємствами всіх форм власності, громадянами та підприємцями, а також на регіональному рівні. Впровадження їх в практику сприятиме ефективному використанню вирощеної сільськогосподарської сировини, збільшенню виробництва продуктів харчування, поліпшенню їх якості, вирішенню ряду питань соціально-економічних і демографічних проблем села.

1.7. Апробація роботи. Основні результати досліджень доповідались на міжвузівській науково-практичній конференції "Актуальні проблеми розвитку економіки України в перехідний період до ринку", на наукових семінарах і конференціях

Тернопільської академії народного господарства, на обласній науково-теоретичній конференції з питань роздержавлення і приватизації державної власності, на яких вони отримали схвальну оцінку.

Теоретичні положення і практичні рекомендації, отримані в процесі досліджень, подані у розпорядження Тернопільського обласного управління сільського господарства і продовольства для використання в практичній діяльності, використовуються в навчальному процесі Тернопільської АНГ.

Основні теоретичні та методичні положення дисертації викладені в наукових працях.

1.8. Публікації. За результатами проведених досліджень автор опублікував 11 наукових праць загальним обсягом 4.86 друк. арк.

1.9. Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається з вступу, трьох глав, висновків, додатків та бібліографії використаної літератури. Основний текст дисертації викладений на 178 сторінках машинописного тексту, в якому 22 таблиці, 5 малюнків, 16 додатків. У списку використаної літератури 154 назви.

2. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

2.1. Агропромисловий комплекс займає винятково важливе місце в народному господарстві України. Головне його завдання в умовах формування ринкової економіки полягає в зупиненні спаду виробництва сільськогосподарської продукції, забезпечення гарантування продовольчої безпеки країни, досягненні раціональних норм споживання продуктів харчування, створенні економічного механізму функціонування різних форм власності та господарювання.

За останні роки в Україні відбувається зниження споживання основних продуктів харчування на душу населення. Темпи зниження споживання основних продуктів харчування за період 1990-1995 рр. та перспективи зростання, визначені Національною програмою розвитку сільськогосподарського виробництва України на 1996-2005 рр.

2.2. Важливим завданням АПК в забезпеченні потреб населення продуктами харчування є розширення переробки сільськогосподарської сировини. Це ставить на порядок денний проблему пошуку нових форм господарювання, притаманних ринковій економіці. Однією з таких форм є малі підприємства, які є найрозповсюдженішими суб'єктами підприємницької діяльності в країнах з розвинутою ринковою економікою.

Аналіз стану малих підприємств як в Україні в цілому, так і в Тернопільській області, зокрема, свідчить, що докорінного перелому в їх розвитку ще не відбулося. Вони ще не відіграють помітної ролі у формуванні виробництва продуктів харчування, наданні послуг, виконанні робіт мешканцям села.

Однак слід відзначити, що формування малих підприємств як особливого сектора економіки, зіткнулося з рядом проблем, які стримують процес їх створення і діяльності. Одночасно світовий досвід свідчить, що у ринковій економіці основне місце в переробці сільськогосподарської сировини і випуску продуктів харчування займають малі підприємства, які протистоять монополіям і є економічним фактором, стримуючим зростання цін і насичення ринку продуктами харчування. Так, переробна промисловість сільськогосподарської сировини США налічує майже 20 тис. різних за розміром і рівномірно розміщених по всій країні підприємств. При цьому кількість малих підприємств із числом працюючих менш як 20 осіб становить понад 50% їх загальної кількості. Слід відзначити, що всі великі, середні і малі підприємства розміщені в районах виробництва сільськогосподарської сировини.

Головною проблемою організації створення і розвитку малих підприємств в АПК є труднощі з фінансуванням і кредитуванням. Відсутність достатнього капіталу у більшості сільськогосподарських підприємств і населення, складність, невідповідність, а іноді й неможливість одержання позичкових коштів гальмують розвиток малих підприємств. Так, в Тернопільській області із зареєстрованих малих підприємств не діє 828, що становить 45.2% до їх загальної кількості. Зростання малих підприємств, яке намітилося в попередні роки,

зіткнувшись з непереборними труднощами на усіх напрямках, різко уповільнилося.

2.3. Місце і роль малих підприємств у національній економіці, як свідчить світовий досвід, визначається тим, що малі підприємства, як особливий сектор ринкової економіки, становлять основу дрібного виробництва, здійснюють швидку окупність затрат, надають широку свободу ринкового вибору, визначають темпи економічного розвитку, структуру та якісну характеристику валового національного продукту, забезпечують насичення ринку товарами, послугами та додатковими робочими місцями. Малі підприємства здатні значно зміцнити економічну базу району, позитивно впливаючи на соціально-економічний розвиток сіл.

2.4. Серед загальних умов створення малого підприємства провідне місце посідає визначення кола суб'єктів, правомочних приймати рішення щодо створення малого підприємства, тобто виступати його засновником.

Суб'єктами підприємницької діяльності в АПК є насамперед громадяни, котрі займаються сільськогосподарським виробництвом, селянські спілки, колективні сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства та інші юридичні й фізичні особи, які бажають взяти участь у створенні та діяльності малих підприємств.

2.5. Розвиток малих підприємств в АПК значно залежить від державної політики. Держава може створити для розвитку малих підприємств сприятливі умови або тримати їх у постійному застої. Тому серед основних шляхів формування правової бази підприємництва слід виділити прийняття нового і вдосконаленого діючого законодавства, що стосується удосконалення фінансово-кредитної, податкової і цінової політики стосовно суб'єктів малого підприємництва і можливості швидкого інвестування малих підприємницьких структур вітчизняним та іноземним капіталом.

Отже, важливою складовою успіхів розвитку і діяльності малих підприємств є цілеспрямоване сприяння їм. В економічно розвинутих країнах існує розгалужена мережа державної під-

тримки малих підприємств, що складається з урядових, змішаних та приватних організацій. Вони діють як на комерційних засадах, так і в умовах державного фінансування.

2.6. Дослідження свідчать, що у процесі реформування майна переробних і обслуговуючих підприємств АПК можуть створюватися малі підприємства. Вони також можуть створюватися на базі структурних підрозділів, виділених із складу підприємства (об'єднання). У цих випадках підприємство (об'єднання), із складу якого відокремилася мале підприємство, виступає як його засновник.

Важливою умовою при створенні малого підприємства є вимога, щоб у процесі приватизації обов'язково забезпечувалися б технічна єдність виробництва і цілісність майнових комплексів.

2.7. Дослідження процесу роздержавлення і приватизації, який здійснюється в АПК, розукрупнення колгоспів і радгоспів, створення селянських (фермерських) господарств, інших приватних і колективних підприємств викликає потребу трансформації підсобних промислових виробництв сільськогосподарських підприємств у малі підприємства, які б на добровільних засадах могли входити не тільки до складу сільськогосподарських підприємств і кооперативів, але й до сільськогосподарських асоціацій. Тому одним із перспективних напрямів розвитку підсобних виробництв сільськогосподарських підприємств є перехід на повний господарський розрахунок і їх трансформація в малі підприємства.

2.8. Проведені дослідження свідчать, що основними напрямками інтенсифікації виробництва на підприємствах, які переробляють сільськогосподарську сировину, є використання досягнень науково-технічного прогресу, застосування передових технологій, прогресивних засобів виробництва і форм його організації. Інтенсифікація виробництва дістає своє відображення на основі поліпшення використання сировинних і матеріально-технічних ресурсів. Розрахунки показують, якби всю вироблену продукцію в сільському господарстві було збережено і своєчасно перероблено, то приріст обсягу вироб-

ництва продуктів харчування становив би не менш як 25%, а з деяких видів і 35-40%.

Для забезпечення сільської промисловості технічними засобами вкрай необхідно в найближчі роки організувати виробництво прогресивного і малопотужного устаткування і машин для створюваних малих переробних підприємств, технічного переоснащення колгоспних і радгоспних промислових підсобних виробництв, а також для тих, що здійснюють виробництво будівельних матеріалів з місцевої сировини.

2.9. Важливий напрям удосконалення виробничо-технічної бази підприємств переробної галузі промисловості - подальший розвиток її інфраструктури. Практичний досвід підтверджує, що створення і функціонування інтегрованої обслуговуючої системи, досягнення збалансованості в розвитку сировинної, переробної та інфраструктурної сфери агропромислового комплексу дасть змогу збільшити обсяги кінцевої продукції на 35%.

Реформування форм власності і господарювання посилює і видозмінює вимоги не тільки до функціонування основного виробництва АПК, але зумовлює необхідність значного поліпшення діяльності обслуговуючих його підрозділів. Це, насамперед, заготівлі, холодильно-складське, транспортне і пакувальне господарство, матеріально-технічне й ремонтне обслуговування.

Для вдосконалення виробничої інфраструктури в АПК доцільно створювати малі підприємства та акціонерні товариства з надання послуг основним товаровиробникам на основі, перш за все, розширення функціонування нових прогресивних форм малого бізнесу, створюваних в результаті роздержавлення і приватизації.

2.10. Актуальною проблемою створення і функціонування малих підприємств в АПК, як свідчать дослідження, є визначення економічної ефективності їх діяльності.

Однак, незважаючи на недостатність та обмеженість статистичних даних, можна обґрунтувати економічну ефек-

тивність діяльності промислових підрозділів, функціонуючих в сільському господарстві і створення малих підприємств для переробки сільськогосподарської сировини.

Промислові підсобні підрозділи сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за кількістю працівників є дрібними. В середньому число працюючих на одному підрозділі становить 5-7 чоловік. Процент зайнятих становить в середньому 8,6% до загальної кількості працюючих в господарствах, фондівдача становить 3,8%, питома вага чистих прибутків в прибутках від загальної діяльності господарств - 3,8%, рентабельність виробництва продукції (без продукції тваринництва) - 29%.

Важливіші показники ефективності виробництва промислових підрозділів сільськогосподарських підприємств багато в чому визначаються тим, наскільки ефективно використовуються основні виробничі фонди. Для визначення ступеня впливу використання основних виробничих фондів на продуктивність праці використано рівняння прямої $Y_x = a + bx$.

В результаті проведених розрахунків одержано рівняння

$$\bar{Y}_x = 1,49 + 0,75x,$$

де \bar{Y}_x - середня величина виробітку робітника, гр. (при заданих значеннях x);

x - фондівдача, гр.

З одержаного рівняння випливає, що приріст фондівдачі на 1 гр. відповідає збільшенню виробітку на 75 гр.

Тіснота зв'язку між продуктивністю праці та ступеню використання основних виробничих фондів становить 0,848.

2.11. Проведені дослідження показали, що реальна можливість досягнення високої економічної ефективності створення і функціонування малих підприємств спирається на об'єктивні параметри, розраховані при їх техніко-економічному обґрунтуванні з обов'язковим врахуванням всього комплексу факторів: технічних, технологічних, природних і організаційно-економічних. Тут прорахунки недопустимі, оскільки можуть

призвести до того, що виробництво стане низькоефективним, а вкладені кошти не будуть повернені інвесторам в межах нормативного строку окупності капітальних вкладень.

Для визначення строку окупності вкладених засновником коштів розраховують суму прибутку, яка розподіляється між учасниками за формулою:

$$P_c = P_b - B_c - P_l - F_m,$$

де P_c - сума прибутку, яка розподіляється учасниками прибутку;

P_b - балансовий прибуток малого підприємства;

B_c - відрахування на добровільні цілі;

P_l - платежі в бюджет;

F_m - відрахування у фонди малого підприємства.

Звідси маса прибутку, що направляється відповідному засновнику, дорівнюватиме:

$$P_z = P_c \frac{K_z}{C_f},$$

де P_z - маса прибутку, що надсилається відповідному засновнику;

K_z - затрати засновника на формування статутного фонду;

C_f - статутний фонд малого підприємства.

Строк окупності вкладених засновником коштів визначається за формулою:

$$T_z = \frac{K_z}{C_f},$$

де T_z - строк окупності вкладених засновником коштів.

В дисертації здійснено економічну оцінку ефективності створення малого підприємства. В результаті проведених розрахунків одержано: рівень рентабельності малого підприємства дорівнюватиме 33,6%; загальний строк окупності коштів, внесених в статутний фонд, становитиме 1,2 роки; строк окупності коштів, вкладених засновником в статутний фонд, становитиме 2,3 роки.

Отже, проектна економічна ефективність діяльності малого підприємства досить висока. Засновники за короткий строк можуть окупити вкладені кошти в статутний фонд, а потім одержувати чистий прибуток від його діяльності, зміцнюючи тим самим своє фінансове становище.

2.12. Важлива роль в організації розвитку малих підприємств в АПК і забезпечення їх ефективного функціонування належить їх раціональному розміщенню. Дані досліджень свідчать, що кожен район повинен мати в одному з населених пунктів міжгосподарський консервний завод, м'ясокомбінат з механізованим пунктом забою худоби, молокопереробне підприємство, практично кожен населений пункт з кількістю жителів 1000 осіб і більше - млин, крупорушку та олійню, а хлібопекарню - з кількістю жителів від 300 і більше чоловік.

При переході до ринку необхідно обов'язково розв'язувати питання раціонального розміщення великих, середніх і малих підприємств для переробки сільськогосподарської сировини всіх форм власності. Нераціональне їх розміщення призводить до того, що сільськогосподарська сировина із зон виробництва надходить для переробки у великі промислові центри, що призводить до невиправданого збільшення затрат на їх транспортування. Зокрема, у Тернопільській області переробка худоби і птиці сконцентрована на Тернопільському й Чортківському м'ясокомбінатах. В результаті середня відстань транспортування худоби становить від 30 до 70 км, а з окремих населених пунктів - понад 100 - 150 км. Аналогічно розміщені в області й інші підприємства, які переробляють сільськогосподарську сировину.

Для вибору оптимального варіанту розміщення переробних підприємств з метою скорочення транспортних витрат і втрат продукції при перевезенні й зберіганні на перероблюваних пунктах, доцільно використовувати економіко-математичну модель транспортної задачі.

Результати проведених розрахунків показують, що оптимальна відстань перевезення худоби при наявності в

Борщівському районі трьох малих підприємств з переробки м'ясопродуктів і рівномірно розміщених становитиме 94160 т/км. Якщо цю ж кількість худоби завозити лише на Тернопільський і Чортківський м'ясокомбінати, то відстань становитиме 4999225 т/км. Економія перевезень становить 4905065 т/км. Якщо взяти до уваги тариф перевезення одного т/км за 60 коп., то сума економії транспортних витрат становитиме 2943000 гр. за рік.

Вивчення стану ринкових відносин в АПК Тернопільської області та інших областей України, а також зарубіжного досвіду свідчить про те, що доцільною є триступенева схема розвитку у розміщенні переробних підприємств незалежно від відомчої приналежності, форм власності, яка подана в таблиці 1(див. на стор.17).

Оцінюючи соціально-економічну доцільність розміщення переробних підприємств в регіонах, слід враховувати, що з розвитком системи переробки сільськогосподарської сировини на трьох ступенях створюватимуться умови для рівномірного розміщення малих, середніх і великих підприємств. При цьому слід брати до уваги всі фактори, які визначають не тільки роль і місце переробних підприємств в агропромисловому комплексі, але й соціально-економічні наслідки. У дисертації подано основні аргументи і розрахунки, які характеризують доцільність і ефективність запропонованої схеми розміщення переробних підприємств.

2.13. Аналіз проведених досліджень свідчить, що через відсутність культурно-побутових умов і низьку оплату праці в сільському господарстві значна частина працездатного населення, особливо молоді, виїжджає на роботу в міста і промислові центри. Тому дедалі з'являється більше сіл, у яких переважно люди пенсійного віку. Як наслідок в області нараховується 3,5 тис. незаселених будинків, з яких понад 2 тис. придатні для проживання. Важлива роль у розвитку соціально-культурного і побутового обслуговування належить створенню малих підприємств на селі не тільки виробничого, але й соціального призначення, які сприяли би покращенню

побутового, торговельного, медичного та культурного обслуговування мешканців села. З цією метою можна використати пустуючі виробничі та житлові будівлі.

Таблиця 1

Триступенева схема розміщення переробних підприємств сільськогосподарської сировини

Ступені і види підприємств	Джерела сировини	Основні споживачі готової продукції
Перший ступінь — місцевий. Малі підприємства і підсобні виробництва сільськогосподарських підприємств.	Сировина сільськогосподарських підприємств всіх форм власності і господарювання.	Сільське населення малих, середніх та інших населених пунктів, а також інші через покупки в торговій мережі і на продовольчому ринку.
Другий ступінь — районний. Малі і середні підприємства, які можуть бути розміщені в містах районного підпорядкування, селища міського типу і великих селах.	Сировина, яка не перероблена на першому рівні, сировина міжгосподарських формувань і великих господарських суб'єктів.	Населення районних і промислових центрів, селищ міського типу, великих сіл через мережу магазинів і продовольчих ринків. Споживачі інших регіонів через систему міжрайонних і міжобласних постачань і через вільну ринкову торгівлю.
Третій ступінь — обласний. Середні і великі підприємства, які можуть бути розміщені в обласному і промислових центрах.	Сировина, яка надходить від великих міжгосподарських формувань, а також сировина, яка не перероблена на I і II ступенях.	Населення обласних і промислових центрів, інші споживачі через мережу магазинів, через систему міжобласних постачань і вільну ринкову торгівлю.

2.14. Виникає необхідність створити робочі місця для сільських мешканців, вивільнених у реформованих господарствах, для тих, хто щодня працював у містах і повертається до села на постійне проживання.

У Тернопільській області є значна кількість населених пунктів, в яких можуть бути створені і функціонувати ті або інші малі підприємства для переробки сільськогосподарської сировини та надання послуг населенню.

Проведені дослідження свідчать, якщо в селах з кількістю жителів від 501 до 1000 організувати лише по одному малому підприємству, а в селах - понад 1000 жителів організувати по три малих підприємства, то в Тернопільській області їх кількість збільшиться на 987 одиниць. Якщо врахувати, що на кожному малому підприємстві буде створено 6 робочих місць, то в цілому по області функціонуватиме 5922 робочих місця, про що свідчать дані таблиці 2 (див. стор.19).

Створення нових робочих місць шляхом розвитку малих підприємств дасть можливість працевлаштувати понад 6 тис. осіб сільського населення. Крім того, створення малих підприємств та введення їх в дію є доцільним не тільки з погляду працевлаштування вивільнених працівників, але й підтримання зайнятості сільської молоді та закріплення її на селі.

3. ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

3.1. Головним завданням АПК на сучасному етапі переходу до ринку є призупинення спаду виробництва сільськогосподарської продукції, забезпечення гарантованої продовольчої безпеки країни, досягнення раціональних норм споживання продуктів харчування. Реалізація цих завдань ставить проблему пошуку нових форм господарювання, однією з яких є створення малих підприємств для переробки сільськогосподарської сировини.

3.2. Доцільність створення малих підприємств в АПК визначається тим, що вони як особливий сектор економіки становлять основу дрібного виробництва, здійснюють швидко окупність затрат, надають свободу ринкового вибору,

визначають темпи економічного розвитку, забезпечують насичення ринку товарами, послугами, додатковими робочими місцями.

Таблиця 2

Можливість організувати малі підприємства і створити нові робочі місця в селах районів Тернопільської області

Назва районів	Кількість сіл з числом жителів, чоловік		Можливість організувати	
	від 501 до 1000	більше 1000	малих підприємств	робочих місць
Бережанський	21	7	42	252
Борщівський	17	25	92	552
Бучацький	18	20	78	468
Гусятинський	15	20	75	450
Заліщицький	28	12	64	348
Збарзький	20	15	65	390
Зборівський	20	8	44	264
Козівський	22	9	49	294
Кременецький	19	13	58	348
Лановецький	16	5	31	186
Монастирський	16	7	37	222
Підволочиський	22	11	55	330
Підгаецький	10	6	28	168
Теребовлянський	31	17	82	492
Тернопільський	24	18	72	432
Чортківський	20	21	83	498
Шумський	29	4	41	246
Разом по області	348	213	987	5922

3.3. Засновниками малих підприємств для переробки сільськогосподарської сировини повинні бути насамперед громадяни, котрі займаються сільськогосподарським виробництвом, селянські спілки, колективні сільськогосподарські і фермерські господарства та інші юридичні і фізичні особи, які бажають взяти участь у створенні

і діяльності малих підприємств.

3.4. Розвиток малих підприємств в АПК значно залежить від державної політики.

3.5. Серед основних шляхів формування правової бази є прийняття нового і вдосконалення діючого законодавства, що стосується удосконалення фінансово-кредитної, податкової і цінової політики стосовно суб'єктів малих підприємницьких структур.

3.6. У процесі реформування майна переробних і обслуговуючих підприємств АПК можуть створюватися малі підприємства. Важливою умовою при цьому є вимога, щоб у процесі приватизації обов'язково забезпечувалися б технічна єдність виробництва і цілісність майнових комплексів.

3.7. Процес роздержавлення і приватизації в АПК викликає потребу трансформації підсобних промислових виробництв сільськогосподарських підприємств у малі підприємства з переведенням їх на повний господарський розрахунок.

3.8. Для забезпечення технічного переоснащення підприємств переробної промисловості вкрай необхідно в найближчі 10 років збільшити не менше як у 2-2,5 рази випуск систем машин і устаткування, які б охоплювали виробничі процеси всього комплексу виробництва, зберігання, транспортування і переробки сільськогосподарської сировини. Важливим є організація виробництва прогресивного і малопотужного устаткування і машин для малих переробних підприємств, а також для тих, що виробляють будівельні матеріали з місцевої сировини.

3.9. Реформування власності і форм господарювання видозмінює вимоги не тільки до функціонування основного виробництва АПК, але зумовлює необхідність значного поліпшення діяльності заготівельного, холодильно-складського, транспортного і таро-пакувального господарства, матеріально-технічного й ремонтного обслуговування.

Для вдосконалення виробничої інфраструктури в АПК доцільно створювати малі підприємства, асоціації, акціонерні товариства для надання послуг основним товаровиробникам

на основі, перш за все, розширення функціонування нових прогресивних форм малого бізнесу, створюваних в результаті роздержавлення і приватизації.

3.10. Для визначення економічної ефективності створення і діяльності малих підприємств в АПК пропонується методика, розроблена в дисертації.

3.11. Важлива роль в організації розвитку малих підприємств і забезпеченні їх ефективного функціонування належить триступеневому розміщенню малих, середніх і великих підприємств. При цьому слід брати до уваги всі фактори, які визначають не тільки роль і місце кожного з них в економіці АПК, але й соціально-економічні наслідки.

3.12. Серед основних невідкладних завдань соціального розвитку села важлива роль належить оздоровленню демографічної ситуації та регулюванню зайнятості. Щоб задіяти важелі реалізації державної політики зайнятості населення, треба створювати робочі місця шляхом розвитку малих підприємств. Насамперед, необхідно створити робочі місця для сільських мешканців, вивільнених у реформованих господарствах, для тих, хто якийсь час працював у містах і повертається до села на постійне проживання.

4. ОСНОВНІ ПУБЛІКАЦІЇ ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ

4.1. Тирпак І.В., Тирпак В.І. Соціальні фактори зростання продуктивності праці / Обласна науково-практична конференція. Практичний вклад науки у перебудову. Тези доповідей. - Тернопіль, 1990. - 0,2 друк. арк., в т.ч. особисто автора 0,1 друк. арк.

4.2. Вихрущ В.П., Максимович І.Ф., Тирпак В.І. Малі підприємства: організація створення і функціонування: Навчально-методичний посібник: - Бучач, БІМА, 1994. - 8,84 друк. арк., в т.ч. особисто автора 1,25 друк. арк.

4.3. Тирпак В.І. Малі підприємства в агропромисловому комплексі по переробці сільськогосподарської сировини // Економіка АПК. Міжнародний науково-виробничий журнал. - 1995. - N 8. - 0,5 друк. арк.

4.4. Економіка підприємств: Монографічне видання / Під ред. проф. В.П. Вихруща, доц. П.С. Харіва. - Тернопіль, ТАНГ, 1995. - 24,5 друк. арк., в т.ч. автора 1,56 друк. арк.

4.5. Тирпак В.І. Малі підприємства в АПК і демографічна ситуація на селі / Актуальні проблеми розвитку економіки України в перехідний період до ринку. (Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції). Частина I. - Тернопіль, 1996, - 0,2 друк. арк.

4.6. Тирпак І.В., Тирпак В.І. Малі підприємства по переробці сільськогосподарської сировини / Актуальні проблеми розвитку економіки України в перехідний період до ринку. (Матеріали міжвузівської науково - практичної конференції). Частина I. - Тернопіль, 1996. - 0,2 друк. арк., в т.ч. автора 0,1 друк. арк.

4.7. Тирпак В.І. Удосконалення фінансово-кредитної політики держави і розвиток малих підприємств в агропромисловому комплексі / Ефективність формування аграрної сфери і шляхи раціонального використання природних ресурсів Поділля (Матеріали науково-практичної конференції). - Тернопіль, 1996. - 0,2 друк. арк.

4.8. Тирпак І.В., Тирпак В.І. Малі підприємства в агропромисловому комплексі для переробки сільськогосподарської сировини / Ефективність реформування аграрної сфери і шляхи раціонального використання природних ресурсів Поділля. (Матеріали науково-практичної конференції). - Тернопіль, 1996. - 0,2 друк. арк., в т.ч. автора 0,1 друк. арк.

4.9. Тирпак В.І. Економічна ефективність створення і функціонування малих підприємств в агропромисловому комплексі / Ефективність реформування аграрної сфери і шляхи раціонального використання природних ресурсів Поділля. (Матеріали науково-практичної конференції). - Тернопіль, 1996. - 0,2 друк. арк.

4.10. Тирпак В.І. Підприємництво в аграрному секторі економіки / Проблеми і напрямки реформування аграрного сектора економіки України / Збірник наукових статей. Випуск 1. - Тернопіль: ТІАБ, 1996. - 0,2 друк. арк.

4.11. Реформування власності агропромислового комплексу

і розвиток підсобних промислових виробництв // Вісник Тернопільської академії народного господарства. - Науковий журнал. - Випуск 1. - Тернопіль, 1996. - 0,45 друк. арк.

АННОТАЦИЯ

Тирпак В.И. Совершенствование механизма создания и деятельности малых предприятий по переработке сельскохозяйственного сырья.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.02 - Экономика сельского хозяйства и агропромышленного комплекса. Академия народного хозяйства. Тернополь, 1996.

Защищаемая диссертация является рукописью, которая содержит теоретические исследования и практику механизма создания и деятельности малых предприятий в агропромышленном комплексе по переработке сельскохозяйственного сырья.

Определены факторы и предложены методические рекомендации по совершенствованию организации создания и функционирования малых предприятий по переработке сельскохозяйственного сырья в условиях рыночной экономики.

ANNOTATION

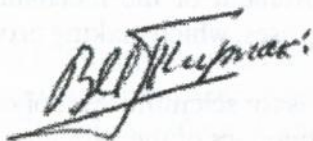
Tyrpak V.I. Improvement of the mechanism of creation and activities of small enterprises, which making proceedings of the agricultural materials.

The diploma thesis is for scientific level of economic sciences by speciality 08.07.02 - Economics of the agriculture and agroindustrial complex. Academy of National Economy, Ternopil, 1996.

This defending diploma thesis is a manuscript, which containing theoretical of the mechanism of creation and activities of small enterprises in agroindustrial complex, which making proceedings of the agricultural materials.

There are some methodical recommendations and factors, which related to improvement of organisation of creation and function of small enterprises, which making proceedings of the agricultural materials in market economy.

Ключові слова: малі підприємства, переробка, агропромисловий комплекс, сільськогосподарська сировина, економічна ефективність, раціональне розміщення, соціальний розвиток.



Валерій М. Герасимов

309.940

АВ 36.512

Підписано до друку 25.12.1996р. Формат 60/84/16. Папір друк. № 1.
Друк офсет. Умовн. друк. арк. 1 Умовн. фарб. відб. 1.
Обл.-вид. арк. 1. Наклад 100 прим. Зам. № 20.

Редакційно-видавничий відділ
Тернопільського державного педагогічного інституту,
м.Тернопіль, вул.М.Кривоноса,2, тел. 33-50-55.